

ביאורים

רחל אמנו, בשונה משאר האמהות, נקברה בדרך, בבית לחם, ולא במערת המכפלה. היא מסמלת את הגעגועים של עם ישראל לשוב לארצו 'קול ברמה נשמע, נהי בכי תמרורים'. המהר"ל מסביר שאין כאן בקשת רחמים ותפילה בלבד, אלא עקרון חשוב מאין כמוהו: גם בדרך, המסמלת את הגלות, כוחה של רחל איתנו. רחל נקראת בית - סמל לאחדות, וכוחה המאחד נמצא איתנו גם בגלות. זוהי הנקודה האמצעית, החמישית, שבתוך האות ה"א, שנותנת לנו כוח לחזור ולהתקבץ, עליה דיבר המהר"ל לעיל.

ניתן להסביר שעניינה של רחל הוא היציאה החוצה מבית המדרש והמפגש עם העולם הזה; היא הייתה יוצאת לרעות את צאן לכן אביה, והתורה מספרת שהיא הייתה "יפת תואר ויפת מראה" [בראשית כט, יז] - ביטוי לכוחות חיצוניים גדולים. בנה, יוסף, יורד למצרים ונעשה שליט על האימפריה הגדולה והחומרית מצרים. כוחם של רחל וזרעה מסוגל לרומם כוחות חומריים ירודים אלה ולחבר אותם לקב"ה, לרוחניות. בכך, הם מאחדים את הכוחות השונים של העולם למגמה אחת, כמו בית שהופך אוסף רהיטים ליחידה אחת.

זאת היא עיקר מגמתו של עם ישראל - לרומם את העולם ולקשרו לבורא עולם. לכן, רחל נקראת עיקר הבית של יעקב, וישראל נקראים על שמה ועל שם בנה - אפרים, שהמשיך את דרכם של רחל ויוסף: יהושע, שהוא מזרע אפרים הכניס את ישראל לארץ ישראל, שאליה כל ישראל מתקבצים, ורק בה ניתן לאחד בין הכוחות השונים, כפי שאנחנו רואים כיום כשנתקבצו ובאו מכל קצות תבל ספרדים, אשכנזים וכל עדות ישראל, וכולם מושפעים זה מזה (עיי' גם אורות התורה יג, ז).

קבורת רחל בדרך מבטאת שהירידה לגלות אינה מנותקת מהתהליך שעם ישראל צריך לעבור כדי להביא את העולם לייעודו. בגלות עם ישראל אוסף כוחות שנמצאים אצל אומות העולם במטרה להשיבם לחיק ישראל ולחבר אותם אל הקודש. אחדות הכוחות אינה נמצאת בפועל, אך היא זאת שמניעה את התהליך ונותנת תקווה לעתיד. אילולא הרצון לאיחוד הכוחות הקיים בנשמת האומה ומניע את העם בגלות, היה כל יהודי נתקע במקומו ונותר מחולק מישראל.

בזכות רחל ובזכות כוח האחדות שלעולם קיים באומה ושואף תמיד לאחדות, יתקבצו בנים לגבולם, לארץ ישראל. השחרור מעול הגויים וסגולת הארץ יאפשרו פיתוח מירבי של כל כוח בצורה מלאה ואיחוד של כל גווי האומה להרמוניה אחת קדושה ומאירה.

הרחבות

• רחל מאחדת את בית ישראל על גווי השונים

רחל, שהיא כח המאחד את ישראל, המדרש מתאר את תפילתה של רחל שישונו ישראל מהגלות: "קפצה רחל אמנו לפני הקדוש ברוך הוא ואמרה: ריבנו של עולם גלוי לפניך שיעקב עבדך אהבני אהבה יתירה ועבד בשבילי לאבא שבע שנים, וכשהשלימו אותן שבע שנים והגיע זמן נשואי לבעלי יעץ אבי להחליפני לבעלי בשביל אחותי והוקשה עלי הדבר עד מאוד... וסבלתי את תאוותי וריחמתי על אחותי שלא תצא לחרפה... ומה אני שאני בשר ודם עפר ואפר לא קנאתי לצרה (כיניו ליחס בין שתי נשים הנשואות לאותו בעל) שלי ולא הצאתיה לבושה ולחרפה, ואתה מלך חי וקיים רחמן מפני מה קנאת לעבודת כוכבים שאין בה ממש והגלית בני ונהרגו בחרב ועשו אויבים בם כרצונם: מיד נתגלגלו רחמיו של הקדוש ברוך הוא ואמר: בשבילך רחל אני מחזיר את ישראל" [איכה רבה, פתיחתא כד]. המהר"ל מבאר מדוע מעשיה של רחל מביאים מחילה לחטא עבודה זרה שעבדו ישראל באופן הבא: רחל אפשרה ללא להתחנן עם יעקב מתוך הבנה שבעולם ישנם גוונים שונים שרק על ידי התאחדותם, יתגלה שם ה' והעולם יגיע לידי שלמות. אי לכך, ביתו של יעקב אינו אחד אלא מורכב משתי נשים, שרק על ידי האיחוד ביניהן יבנה בית ישראל השלם. אותה המורכבות הקיימת בטבע העולם היא שיצרה את הבלבול שהביא את ישראל לחטא [פרק לד]. מתוך הכרת המורכבות והגוונים השונים שבמציאות - פועלת רחל לריכוז ואיחוד הכוחות לבית אחד וגדול כדברי המהר"ל בפרק זה.

**לזרע של קימא עבור יוחנן אוראל בן לאה מרלן
ורבקה ג'ואן בת ג'וסלין שמחה הי"ו**

וימדרש (ב"ר פרשה פב, ז): מה ראה אבינו יעקב לקבור את רחל בדרך אפרת? אלא, צפה שהגליות עתידות לעבר שם, וקברה שם, כדי שתהא מבקשת רחמים על בניה. ה' הוא דכתיב (ירמיה לא, טו-טז): קול ברמה נשמע, נהי וגו', כה אמר ה': מנעי קולך מבכי, ויש תקוה לאחרייתך, ושבו בנים לגבולם, עד פאן. ופרוש ענין זה, כמו שבארו עוד במדרש (ב"ר פרשה עא, ג): רחל מבכה על בניה (ירמיה לא, טז), ישראל נקראים על שם רחל, ולא על שם רחל, אלא על שם בנה: הבן יקיר לי אפרים (שם שם טו). וזה המדרש יש לו טעם מפלג, כי האשה תקרא בית, כמו שאמר רבי יוסי (שבת ק"ח, ג): מעולם לא קראתי לאשתי אשתי, רק לאשתי ביתי. ומפני כי רחל היא היתה עקרת הבית של יעקב, כמו שאמרו חכמינו זכרונם לברכה (ב"ר עא, ג): שרחל היתה 'עקרת הבית'. וכל מי שנקרא בית כולל ומאחד הכל, כמו שהבית כולל ומאחד כל אשר בתוכו. ולפיכך נקראו ישראל על שם רחל, מפני שהיא היתה עקרת הבית של יעקב. וכן נקרא ישראל על שם בנה, כמו שהיא היתה עקר, גם כן בנה עקר, ודבר זה ידוע מאד. ולפיכך אמר שנקברה רחל בדרך, שאם היתה נקברת רחל במערה, לא היה אצל ישראל, שהם בגלות שלהם, כח המקבץ והמאחד את ישראל בגלות שלהם. אבל נשאר בישראל כח המאחד את ישראל, רק שאינו בפועל רק בכח בלבד. ולכן רחל, שהיא כח המאחד את ישראל, שהרי כל ישראל נקראו על שמה, נקברה בדרך. ולכן מבקשת רחמים עד שיהיו ישראל מקבצים בארצם לגמרי. ואם לא נקברה רחל, שהיא עקרת הבית המקבץ את ישראל בדרך, כבר נחלקו ישראל חס ושלום, ולא היה אצלם עוד כח מקבץ ומאסף את ישראל. והיינו שהשיב לה הקדוש ברוך הוא: מנעי קולך מבכי וענינך מדמעה, כי בזכות רחל, שהיא כח המקבץ ישראל, ישונו ישראל מגלותם. וזהו: ושבו בנים לגבולם, כי יש כח מאחד את ישראל בתוך גלותם, ובשביל אותו כח המאחד ישונו ישראל מגלותם. וזה מה שרצינו לבאר.

אמרו במדרש, מה ראה יעקב אבינו לקבור את רחל בדרך אפרת? אלא מפני שצפה שהגליות עתידות לעבור דרך שם, קברה שם כדי שתהא מבקשת רחמים על בניה. זהו שאמר הכתוב: קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על בניה. כה אמר ה' מנעי קולך מבכי וענינך מדמעה וכו' ויש תקווה לאחרייתך נאם ה' ושבו בנים לגבולם. פירוש מדרש זה על פי המבואר במדרש אחר, רחל מבכה על בניה, ישראל נקראים על שם רחל, ולא על שם רחל אלא על שם בנה, הבן יקיר לי אפרים. מדרש זה יש בו ענין עמוק. האשה נקראת בית, כמו שאמר רבי יוסי: מעולם לא קראתי לאשתי אשתי, אלא קראתי לאשתי ביתי. רחל הייתה עקרת הבית, כמו שאמרו ז"ל, שהייתה 'עיקר הבית'. הבית כולל ומאחד בתוכו את כל מה שבתוך הבית, ולכן נקרא בית מי שהוא כולל ומאחד את הכל. ישראל נקראים גם על שם בנה, כי כמו שהיא עיקר כך גם בנה הוא עיקר. כי עיקרה של רחל הוא בנה, ודבר זה ידוע מאוד. לכן אמרו שנקברה רחל בדרך, כי אם הייתה נקברת רחל במערת המכפלה, לא היה לישראל את כוח האמצע, שהוא הכוח המאחד ומקבץ את ישראל מגלותם. אבל עתה נשאר בישראל הכוח המאחד, אלא שהוא אינו בפועל אלא רק בכוח. לכן רחל, שהיא הכוח המאחד את ישראל, שהרי ישראל נקראו על שמה, נקברה בדרך. מסיבה זו רחל היא המבקשת רחמים עד שיתקבצו כל ישראל לארצם. אם לא הייתה נקברת בדרך חס וחלילה, היו ישראל מאבדים את הכוח האמצעי, שהוא הכוח המאחד אותם ומקבץ אותם לארצם. זוהי התשובה שהשיב הקב"ה לרחל, מנעי קולך מבכי וענינך מדמעה, כי בזכות רחל ישונו ישראל מגלותם, וזה מה שמסיים ואומר: ושבו בנים לגבולם. כי קיים הכוח המקבץ ומאחד אותם. בזכות כוח זה ישונו ישראל מגלותם. ענין זה רצינו לבאר בפרק זה.